

Conversa amb JUDIT FONT i JORDI OLIVERAS

La renda bàsica universal, o com recuperar les lògiques de l'educació social

Sara Blázquez

«Les feines del sector social estan molt burocratitzades i en molts casos s'han convertit en una oficina d'acreditació de la pobresa per si hi ha un desnonament, per si es talla la llum, per aconseguir una prestació... Molts professionals es passen el dia fent burocràcia per garantir prestacions que tampoc ajuden a sortir d'una situació de pobresa. I això desvirtua la feina». Però, què passaria si tothom tingués uns ingressos garantits? Aquest és l'escenari que imagina l'aplicació d'una renda bàsica universal (RBU). Les paraules anteriors són de la sociòloga Judit Font, una de les impulsores del manifest per una renda bàsica universal Renda Bàsica Ara! I si no és ara, quan?, que defensa una assignació monetària incondicionada com a política social imprescindible i necessària per garantir el dret a la vida material de les persones amb dignitat i que, consegüentment, genera un replantejament de les polítiques dels serveis socials i socioeducatius.

El manifest i la demanda en favor de la renda bàsica universal per part de professionals del sector públic i la iniciativa social es van fer públics arran de la crisi de la COVID-19, un bon moment, diuen, per reivindicar canvis estructurals en les polítiques de serveis socials i socioeducatius.

Què és la renda bàsica universal?

La renda bàsica universal és una assignació monetària per a cada persona, universal, és a dir, per a totes les persones; i incondicional, independent de la situació o condició de cada persona. Se n'hi diu «bàsica» perquè s'entén que ha de ser suficient per satisfer les necessitats materials considerades elementals de les persones, per garantir-ne, d'aquesta manera, la llibertat a l'hora de decidir sobre les seves pròpies vides, entenent que la vida té un vessant material sense el qual no podem viure.

«Estem posant un llindar de què és bàsic per a la vida, no és una ajuda per passar el mes com puguis», assegura Judit Font, «i el fet que sigui universal és important: la cobra tothom, i hi ha a qui això li genera conflicte. El director de CaixaBank també la cobra, sí, però el director de CaixaBank la retorna a través dels seus impostos». I és que el que diferencia l'RBU d'altres prestacions o subsidis és que no hi ha uns col·lectius destinataris per sobre dels altres, «no es genera una estigmatització sobre les persones que reben la prestació», afegeix Font, i que implica la corresponsabilització de la ciutadania per garantir els drets de tothom.

Els activistes per l'RBU defensen que ofereix un nou imaginari que no posa el treball assalariat al centre. Un altre dels col·lectius que durant la pandèmia van reaccionar a favor de l'RBU va ser el de les persones que treballen en cultura. Des de la cooperativa La Murga, de la qual forma part Jordi Oliveras, animador sociocultural, coordinador del col·lectiu Indigestió i de la revista *Nativa*, es va llançar el manifest «Gent que treballa en cultura, per una renda bàsica universal i incondicional», que equipara la renda bàsica amb la millor política cultural possible, ja que parteix de la base que la cultura no es construeix ni se sosté només des de la feina de les persones que s'hi dediquen, sinó que depèn també dels anomenats *públics*. Oliveras creu que «no funciona el repartiment de la riquesa des del treball, no crec que la gent hagi de treballar per tenir dret a viure, això fa molts anys que no funciona. És un imaginari que ja no es creu ningú i fins i tot treballant no ens arriba per viure. Calen mesures de distribució de la riquesa que no passin pel treball».

Posar en dubte la vida a través del treball assalariat

«És cert que l'RBU posa en crisi la cultura del treball tal com l'hem entès fins ara», afegeix Font, «però hem de partir de la base que hi ha molta gent que no treballa perquè no pot». Imaginar una RBU des de la mirada occidental posa en dubte que

“El que diferencia l'RBU d'altres prestacions és que no hi ha uns col·lectius destinataris, ‘no es genera una estigmatització sobre les persones que reben la prestació’.”

▼ Foto: Sara Blázquez

“Crec que no funciona el repartiment de la riquesa des del treball, que la gent hagi de treballar per tenir dret a viure, això fa molts anys que no funciona.”

l'única manera de sobreviure materialment sigui des del mercat laboral. «La renda bàsica pot fer que la participació en el mercat laboral no sigui una obligació. Ara mateix no ho podem triar, és una coacció.» Font posa l'èmfasi, a més, en el fet que «ara mateix hi ha un atur estructural del 15%, i són persones que no treballaran. Què hem de fer?»

Existeix l'imaginari que, si tothom percep l'RBU, ningú treballarà, però Font recorda que «les dones porten tota la vida treballant sense cobrar», fent referència a les tasques de cura per al sosteniment de la vida. L'RBU es pot compaginar amb la feina, «cosa que altres rendes no permeten»; no obstant això, la relació amb el mercat laboral canvia i els seus defensors asseguren que la capacitat negociadora de les treballadores seria superior. «La humanitat ha existit molts anys abans que existís la relació monetària i s'han fet cases, s'han inventat coses, hem crescut intel·lectualment... L'RBU ens dona temps i el temps és molt necessari. Potser el destinariem a organitzar-nos per resoldre necessitats bàsiques, com la criança o la vellesa, sense haver d'anar a comprar aquests serveis.»

Bàsicament, la societat treballa perquè això li dona uns ingressos, però també un posicionament social, «i tot està estructurat perquè tinguis aquest posicionament social», diu Font. La implementació de l'RBU, defensa, permetria triar no treballar, però també triar anar al mercat laboral «perquè tinc una formació, tinc ganes de créixer personalment, tinc un sentit de servei públic, un interès per produir coses... Puc decidir treballar, però potser puc triar com».

I aquesta renda, com es paga?

Hi ha moltes rendes bàsiques possibles i moltes maneres d'implantar-les. «L'RBU té defensors des de totes bandes», diu Oliveras, «hi ha qui planteja una RBU pagada directament per les empreses i fins i tot hi ha posicions de dretes que la defensen. També hi ha qui vol retallar els serveis de l'Estat i que la gent s'espavili amb la prestació». Aquesta no és la posició ni de Font ni d'Oliveras, que defensen l'RBU com una eina per redistribuir la riquesa, és a dir, recaptar diners de les rendes més altes i en cap cas posar a competir l'RBU amb els serveis bàsics públics.

«Es paga amb impostos dels rics i amb reestructuració dels subsidis», diu Oliveras; «en cultura no em semblaria malament que l'RBU anés en detriment d'algunes subvencions, que esdevenen un sistema molt pesat, igual que passa amb alguns subsidis de serveis socials o de l'atur».

Una de les crítiques més reiterades a l'RBU és que no pot anar sola: «de la mateixa manera que ofereix la possibilitat d'imaginar, la utopia també pot ser molt buida de contingut», diu Font. «L'RBU ha d'anar acompanyada d'un reforçament de tota l'estructura d'allò públic i del fet de recuperar la idea de drets socials col·lectius. L'RBU funciona si hi ha un parc d'habitatge públic, per exemple, perquè si ara tothom cobrés una renda bàsica, tots els grans tenidors se la quedarien perquè ens augmentarien el lloguer. Hi ha d'haver un paquet de transformacions molt més àmplies».

El pla pilot per implementar la renda bàsica universal

Després de més de vint anys de l'arribada a les institucions del moviment per l'RBU a Catalunya, l'any passat es va crear l'Oficina del Pla Pilot per Implementar la Renda Bàsica Universal, que es planteja posar en marxa una prova, «un experiment», que implementi la renda bàsica universal i faci el seguiment de l'execució. L'Oficina també té la missió de relacionar-se amb la Unió Europea i les comissions internacionals que impulsin millores i transformacions en polítiques de rendes socials o experiències similars a la renda bàsica universal.

Judit Font forma part del consell assessor d'aquesta oficina, que està adscrita al Gabinet de la Consellera de la Presidència, i que «neix del pacte de govern entre la CUP i ERC, ja que l'RBU estava al programa de la CUP i un sector d'ERC també la veu amb bons ulls». L'Oficina està dirigida per Sergi Raventós, «que és membre de la Xarxa Renda Bàsica des de fa molts anys i també és treballador social». Al consell assessor hi ha persones amb un vessant més activista o de sectors concrets, també dels feminismes i la salut mental.

Ara mateix el pla pilot es troba en fase de disseny i tindrà una durada de dos anys, a part del temps necessari per avaluar-ne els impactes. Hi participaran unes 5.000 persones de diversos municipis escollits aleatòriament, «que percebran una renda del valor en què es considera que es troba el llindar de la pobresa».

«Hi ha dubtes sobre la conveniència de fer una prova pilot, perquè sabem que és una necessitat, però alhora es considera que té un valor estratègic perquè hi ha aquesta manera de fer política basada en evidències», diu Font; «posem les evidències damunt la taula i que no es pugui dir que no s'ha fet un procés d'assaig».

“L'RBU es pot compaginar amb la feina; no obstant això, la relació amb el mercat laboral canvia i els seus defensors asseguren que la capacitat negociadora de les treballadores seria superior.”

▼ Foto: Judit Font

“Si una persona té aquests ingressos garantits, la relació que estableix amb l’educador social surt del marc de la prestació econòmica, i es poden fer moltes altres coses!”

El disseny d’aquesta prova pilot no és fàcil, i el canvi que planteja és tan estructural que no permet fer-la al complet. La prova pilot consisteix en «com cal pagar l’RBU, però no com s’han de recaptar els impostos a les rendes altes i les grans fortunes, que són les que ho han de sostenir econòmicament. És una prova d’una part d’aquesta implementació», reconeix Font.

L’RBU recupera les lògiques de l’educació social

Garantir les condicions materials de vida de les persones transforma d’arrel tot el sentit del què són avui molts dels serveis socials i els recursos públics, «destinats a sostenir i pal·liar la pobresa», diu Font. L’RBU planteja la possibilitat que percebre diners no passi pel fet que les persones s’hagin d’assalarinar, o no únicament. «Si una persona té aquests ingressos garantits, la relació que estableix amb l’educador social surt del marc de la prestació econòmica, i es poden fer moltes altres coses!», s’imagina Font.

De fet, el manifest «Renda Bàsica Ara!» veu l’RBU com una oportunitat per transformar radicalment els serveis socials i comunitaris. La fonamenta en la lògica del dret i la justícia social, i això implica reconèixer les persones com a subjectes d’un dret universal i no pas com a subsidiàries dels recursos públics. També planteja que s’elimini la multiplicitat de subsidis condicionats, prestacions, ajuts i beques que, segons recull el manifest, «s’han mostrat insuficients per resoldre les necessitats de la població i que, a més, conformen un laberint burocràtic tant per a les persones ateses com per als professionals». Per Oliveras, aquesta també és una qüestió cabdal, ja que «els professionals de l’administració pública que es dediquen a això sovint es converteixen en buròcrates. La seva feina consisteix a adaptar-se o barallar-se amb el sistema, i fan informes i papers, i l’última cosa a què tenen temps per dedicar-se és el tracte personal».

L’RBU, tal com l’entenen les persones adherides al manifest «Renda Bàsica Ara!», aprima les estructures administratives i de gestió, i deixa enrere una relació estrictament basada en les necessitats materials, fet que implica situar al centre les relacions més democràtiques. «D’aquesta manera es pot establir vincle, fer plans de treball conjunts, marcar-se objectius de millora, de transformació social», diu Font, mentre que Oliveras afegeix que «en el cas dels educadors i educadores és molt estimulants i interessant, ja que molts podrien dir ‘en realitat jo havia estudiat per això!’».

És el mateix que defensa el manifest, que recull que l’RBU reforça que els serveis d’atenció social, socioeducatius i comu-

nitari es focalitzin en tasques fins ara secundàries, ja que la pressió assistencial fa que majoritàriament hi hagi intervencions burocràtiques. Per a les persones impulsores és una oportunitat per potenciar dinàmiques de treball i recursos basats en el desenvolupament de la vida, en la prevenció, en l'atenció especialitzada, en l'acció col·lectiva i en la relació amb l'entorn i l'acció comunitària. A banda d'acabar amb la rumorologia i els conflictes entre el veïnat sobre beques, ajuts i prestacions.

Durant la pandèmia es va parlar molt de les persones que treballaven en l'àmbit sanitari, però no tant de les persones de l'àmbit social, que «han estat sostenint la salut a un altre nivell: afectiva, familiar a domicilis, de l'angoixa per la pèrdua de feina, del fet de no tenir res per menjar...», diu Font, que assegura que s'arrossega molt de malestar en l'àmbit de l'acompanyament, de l'acció comunitària i de la feina de donar suport a persones que en un moment de la seva vida poden estar en una situació de «vulnerabilitat o vulneració de drets. Parlo dels efectes de la llei d'estrangeria, que també impacten en els serveis socials».

«La millor política cultural és la renda bàsica universal»

«Demanat l'RBU ens posicionem en un lloc diferent, evitant el victimisme i parlant de la precarietat com un lloc comú», diu Jordi Oliveras, «i posem en qüestió que el marc de l'economia i del mercat sigui el marc ideal per a la cultura». A diferència d'altres sectors mobilitzats, amb aquest manifest no es defensa una posició corporativa, sinó una mesura per a tothom.

La sociòloga Judit Font també hi ha reflexionat i reconeix que «la cultura només retorna en forma de productes, que poden interessar o no, però al mercat poden perdre el seu potencial transformador».

El temps és un dels elements clau en la defensa de l'RBU des de la cultura. Oliveras assegura que «les expressions culturals estan molt presents a les nostres vides, i les que no, no hi són perquè no tenim diners ni temps. Defensar l'RBU també és defensar un altre ecosistema que faria que tinguéssim més temps, i les relacions entre artista i gent s'equilibrarien». L'animador sociocultural fa temps que treballa amb la idea de donar més autoritat «a qui està callat i escoltant». Assegura que l'RBU «ajudaria a un canvi en les jerarquies culturals», perquè, malgrat que l'art comunitari «dissimula aquestes jerarquies, m'agrada imaginar que la cultura és col·lectiva, no només en l'àmbit de la creació, sinó també de propietat o de drets sobre la gestió. Amb l'RBU ens podem imaginar un marc més equilibrat en aquestes relacions».

Entrevista amb ALBERT VERDAGUER

«L'RBU permetria que les persones puguin decidir què volen ser, no el que els ha tocat ser.»

▲ Foto: Sara Blázquez

Ens trobem en un bar de Vic. És primera hora del matí i s'està coordinant amb un company educador social que treballa en un altre municipi per fer l'acompanyament d'una persona. Albert Verdguer és educador social al Consorci d'Osona de Serveis Socials, un ens comarcal que treballa als pobles petits que no tenen àrees bàsiques: «jo detecto que entre la gent gran hi ha un perfil que coneix molt bé els recursos que els serveis socials gestionen, però amb la resta de col·lectius no passa el mateix». Amb ell parlem de la feina que fa, de la pressió assistencial, de les situacions de les persones amb qui treballa i de com tot això canviaria amb l'aplicació de la renda bàsica universal (RBU).

Com és un dia a la teva feina?

Tenim unes hores d'atenció en què la gent pot demanar entrevistes individuals o amb famílies, i llavors fem treball comunitari a les escoles i als instituts, fem projectes amb els joves o fem activitats amb els diferents col·lectius amb què treballem: acompanyament a dones, i altres. Com que treballem en pobles petits, som itinerants, no sempre estem al mateix lloc de treball. Hi ha companys i companyes que fins i tot estan un dia a cada poble, per ràtio o per volum de població.

Quin tipus de situacions soleu treballar?

Depèn del moment. Ara és estiu i el que hem estat gestionant com a educadors i educadores és garantir que infants i joves de qualsevol família també tinguin l'oportunitat de fer activitats d'estiu, casals d'estiu, colònies, a través d'un programa de beques que té el Consorci. És una beca que és universal, tota la població té dret a demanar-la, tot i que hi influeixen els llindars econòmics i situacions sociofamiliars. Jo tinc una tipologia de famílies amb situació de risc o alt risc, amb dificultats amb les necessitats bàsiques, amb les relacions so-

ciofamiliars, amb situacions de maltractaments, perfils amb moltes dificultats. Llavors tenim un perfil que no té tantes dificultats quant a relació, però sí que té necessitats econòmiques, que es va gestionant la vida, però que necessita suport puntual dels serveis socials.

Com canviaria la vida d'aquestes persones i la vostra feina en el cas d'aplicar l'RBU?

Tenint en compte que la prova pilot de l'RBU planteja que hi ha uns ingressos tant per a les persones adultes com per a les menors d'edat, cobriria una part molt important de les necessitats bàsiques d'aquestes famílies. Nosaltres ja no hauríem de gestionar certes beques, targetes d'alimentació, i tota aquesta feina més burocràtica. I determinades famílies, que només venen als serveis socials per una qüestió puntualment econòmica, no necessitarien venir. Podríem dedicar més hores de feina a treballar els acompanyaments i les relacions familiars, fer grups de criança, grups d'acompanyament a dones... Ja s'està fent, però es fa quan hi ha temps o d'una manera menys planificada. Tens tanta feina assistencial (i menys d'empoderadora) que no hi ha temps per dedicar a aquests projectes més comunitaris. L'RBU garantiria almenys uns serveis bàsics. Segurament hi hauria gent que no la sabia gestionar, però això també passa ara! Molta gent, sí, i podria disminuir aquesta pressió de pensar «no tinc res per menjar, ni per pagar els subministraments». Hi ha moltes coses que nosaltres no podem solucionar, i treballem amb pressió, crits, amenaces. Amb les necessitats bàsiques cobertes, això disminuiria. Tot i que l'RBU hauria d'anar acompanyada de moltes altres accions polítiques, com la regulació dels preus del lloguer o la municipalització dels serveis bàsics.

L'RBU posa en dubte que la vida hagi de dependre del treball assalariat.

Quanta gent fa cures? O necessita temps per crear projectes artístics o educatius? Tenim dret a viure sense haver d'estar obligats a precaritzar-nos o a fer una aturada en un moment de la vida! Les persones que no poden treballar ja tenen algun tipus de prestació, però tenen molts condicionants, costa molt que es tramitin... Igual que l'ingrés mínim vital, que queda molt bé de cara a la galeria, però és molt complex de tramitar.

“L’RBU hauria d’anar acompanyada de moltes altres accions polítiques, com la regulació dels preus del lloguer o la municipalització dels serveis bàsics”.

Quines feines creus que no pots fer per falta de temps i que hauries de fer?

Com a educadors i educadores ens deslliurem d’una gran part de la burocràcia, però sí que podríem fer menys part administrativa i podríem fer més intervenció. Estem fent programes d’intervenció a les escoles, tallers preventius, programes en el medi obert... De feina, n’hi ha molta! Acompanyar les famílies, anar a domicilis... Ho anem fent, però anem fent sobre la necessitat i l’emergència. Si tens un cas d’emergència d’una família a qui tallen la llum o que no té per menjar, deixes la resta; no pots dir «no, és que estic fent esport amb els joves», que també és necessari, i les emergències passen al davant. Nosaltres treballem per a tota la població; podríem treballar comunitàriament, vetllar perquè tothom tingui oportunitats, perquè tothom pugui viure i decidir el seu camí. Perquè les persones puguin decidir què volen ser, no el que els ha tocat ser.

Es diu que l’RBU substituiria els ajuts i prestacions que existeixen ara. Què et sembla?

Potser simplificaríem. M’he trobat casos de persones a qui, després d’un any, han donat el grau II de dependència, que et dona dret que una persona del servei d’atenció domiciliària vingui a casa teva, però no hi ha recursos. No tindran ningú perquè no hi ha recursos humans. Si a tu la vida et va bé, cap problema, però quan comences a tenir necessitats, és quan veus els dèficits d’aquest sistema. A més, els ajuts i prestacions no donen per viure dignament, donen per viure amb precarietat o per sobreviure. Si ja és complicat per a les persones que estan treballant, imagina’t per a les persones que no poden treballar.

Amb l’RBU canviaria fins i tot el concepte de serveis socials.

Segurament. Ho podríem enfocar més d’una manera comunitària, educativa, dedicar més a treballar la cohesió com a societat, la manera de veure l’altre, abordar el tema de les addiccions a drogues i pantalles amb els joves, fer grups de criança i accions que ara es fan, però que a vegades només hi té accés qui ho paga. En definitiva, no tenir aquestes ràtios que tenim. I ho dic des d’un poble petit, on estem donant hora per a la setmana que ve, però a les grans ciutats estan donant hora a un mes i mig o dos mesos vista. Tenen una pressió assistencial molt més gran que la que tenim als pobles petits. Nosaltres

tenim una manera de treballar més pròxima i tenim els recursos més a prop, tot i que en tenim menys. Si t'arriba una família a l'estiu, segurament pots gestionar que els infants vagin al casal d'estiu, però si aquesta família arriba a una ciutat gran, abans no l'ha atès un educador o una educadora social, ja ha passat l'estiu. Quan m'ho imagino, penso que amb l'RBU, en un poble de 2.500 persones, les condicions canviarien molt, canviaria molt la qualitat de vida de les famílies, de totes. Hi ha qui diu «hi ha gent que no treballarà»; ara també n'hi ha de gent que no treballa. És un canvi de paradigma. **Q**

SELECCIÓ BIBLIOGRÀFICA

- «Gent que treballa en cultura, per una renda bàsica universal i incondicional» [en línia] <<https://nativa.cat/2020/04/gent-que-treballa-en-cultura-per-una-renda-basica-universal-i-incondicional/>> [Consulta: 28 de setembre de 2022].
- Renda Bàsica Ara! i si no és ara, quan? [en línia] <<http://www.rendabasicara.org/>> [Consulta: 28 de setembre de 2022].

CITA ARTICLE

BLÁZQUEZ, Sara. «La renda bàsica universal, o com recuperar les lògiques de l'educació social». *Quaderns d'Educació Social*. Col·legi d'Educadores i Educadors Socials de Catalunya. Núm. 24 (desembre 2022), p. 60-69.

RESUM

La renda bàsica universal és una assignació monetària per a totes les persones, independentment de la seva situació o condició, amb l'objectiu de satisfer les necessitats materials considerades elementals de les persones. Aquest reportatge imagina l'escenari d'aplicar-la i els efectes que tindria en l'educació social.

Paraules clau: renda bàsica universal, redistribució de la riquesa, intervenció comunitària

ABSTRACT

Universal Basic Income is a monetary allocation for all people regardless of their situation or condition intended to cover what are considered to be their basic needs. This report imagines the scenario of its application and its effects on social education.

Keywords: universal basic income, redistribution of wealth, community intervention